

Nikola Besek

student Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Odgovornost gospodarskih subjekata za neizvještavanje o učinku klimatskih promjena te o ugrožavanju i povređivanju okoliša

UDK: 355.7776:334.71

334.71:349.6

347.72:349.6

Sažetak

U doba klimatskih promjena odgovornost gospodarskih subjekata za učinke na okoliš postaje sve izraženija. Oni moraju uzeti u obzir vlastita djelovanja i uskladiti poslovanje s propisima o zaštiti okoliša te izvještavati u svojim nefinancijskim izvješćima na koji način utječu na okoliš te obratno, na koji način djelovanje prirode utječe na njihova poslovanja. Na temelju tih izvješća, između ostalog, investitori u konačnici donose odluku o tome hoće li investirati u određeno trgovačko društvo i kupiti dionice. Neobjavljivanjem ili lažnim prikazivanjem podataka koji su interno poznati kompanijama, a uskraćeni investorima koji su kupili dionice, gospodarski subjekti mogu počiniti kazneno djelo prijevare u gospodarskom poslovanju. Stoga se u radu razmatra kako se i pomoću gospodarskog kaznenog prava može štititi okoliš. Ta se teza izlaže, inter alia, na primjeru ExxonMobila protiv kojeg se vodi postupak zbog neizvještavanja investitora o rizicima koje donose klimatske promjene, a koji su ExxonMobilu bili poznati i na taj način doveli do stjecanja većeg profita. Ujedno je prikazan način na koji investitori u SAD-u u tom slučaju mogu dobiti naknadu štete. U drugome se dijelu rada analizira dužnost izrade takvih nefinancijskih izvješća na području Europske unije u vidu nove direktive koja zahtijeva da se prva izvješća izrade za financijsku godinu 2017. Pritom su dane i praktične smjernice velikim poduzetnicima radi što kvalitetnije njihove izrade. Slijedom toga, izložena je implementacija direktive u hrvatsko zakonodavstvo putem Zakona o računovodstvu te su dani prijedlozi de lege ferenda. Naposljetku, dan je prikaz moguće primjene hrvatskog materijalnog i procesnog kaznenog prava u slučaju nalik onom Exxonmobila.

Ključne riječi: nefinancijska izvješća, Direktiva 2014/95/EU, ExxonMobil, klimatske promjene, gospodarsko kazneno pravo

1. UVOD

Klimatske promjene jedan su od najvećih, ako ne i najveći izazov s kojim se čovječanstvo danas suočava. Globalno zatopljenje, otapanje leda na Arktiku i Antarktici, podizanje razine mora, sve učestaliji ekstremni vremenski uvjeti poput uragana, poplava, požara samo su neke od njenih posljedica. U cilju adresiranja i ublažavanja tih učinaka, konferencija stranaka Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime (COP21) usvojila je 12. prosinca 2015. godine Pariški sporazum o klimatskim promjenama kojem je jedan od ciljeva „zadržavanje povećanja globalne prosječne temperature na razini koja je znatno niža od 2 °C iznad razine u predindustrijskom razdoblju.“¹ Ono se, između ostalog, namjerava postići i „usklađivanjem financijskih tokova s nastojanjima usmjerenim na niske emisije stakleničkih plinova i razvoj otporan na klimatske promjene.“² Zbog toga se donose propisi koji od gospodarskih subjekata zahtijevaju da svoje poslovanje prilagode tim ciljevima (*regulatory compliance*) i da izvještavaju o učinku poslovnih aktivnosti na okoliš i obratno. Pritom navedena „izvještavanja mogu potaknuti brže smanjenje emisija stakleničkih plinova nego izravna usklađenost s regulativom o zaštiti okoliša.“³ Naime, istraživanja su pokazala kako su kompanije koje su prisiljene objaviti podatke o negativnim učincima na okoliš sklonije promijeniti svoju poslovnu praksu i smanjiti zagađivanja nego objaviti takve podatke.⁴ Međutim, poduzetnici i trgovačka društva, vođeni prvenstveno idejom stjecanja što većeg profita, promatraju *compliance* regulativu većinom kao još jednu prepreku koja im stvara dodatne troškove. Stoga nerijetko nastoje izbjeći obvezu usklađivanja poslovanja s propisima te ne objavljuju podatke o štetnim učincima na okoliš. Takvom praksom ujedno ugrožavaju i ljudsko zdravlje,⁵ dok neizvještavanjem o informacijama koje se tiču negativnih učinaka promjena klime na sadašnje i buduće poslovanje, a koje su im interno poznate, kompanije mogu u gospodarskom poslovanju počinuti i kazneno djelo ako su zbog uskraćivanja tih podataka (*failure to disclose*) investitori i dioničari bili prevareni te su pretrpjeli štetu. U tom slučaju dolazi do primjene gospodarskog kaznenog prava koje tako može poslužiti kao posredno sredstvo zaštite okoliša.⁶

U radu se, stoga, najprije razmatra jedan od najranijih te medijski možda i najekspoziraniji kazneni postupak (koji je u tijeku)⁷ o prikrivanju informacija o učinku klimatskih promjena na poslovanje trgovačkog društva. Riječ je o postupku u Sjedinjenim Američkim Državama (dalje u tekstu: SAD) protiv naftne kompanije *ExxonMobil*. Razmatra se i na koji način oštećeni investitori u tom predmetu mogu ostvariti naknadu prouzročene štete prema relevantnim odredbama američkog prava. U drugome dijelu rada fokus je na novoj direktivi Europske unije (dalje u tekstu: EU) o dužnosti sastavljanja i objavljivanja uvodno spomenutih izvješća te će se pritom izložiti smjernice Europske komisije za njihovu što kvalitetniju izradu. Nadalje, izložit će se kako je direktiva implementirana u hrvatsko zako-

¹ Pariški sporazum, Službeni list Europske Unije L 282/4, 19. 10. 2016., čl. 2. st. 1. pod a). Dostupno na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)&id=1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:22016A1019(01)&id=1) (09.04.2018.)

² Ibid., čl. 2. st. 1. pod c)

³ Douglass, Kathryn, Add One to the Arsenal: Corporate Securities Laws in the Fight to Slow Global Warming, *Lewis & Clark Law Review*, Vol. 13, No. 4, 2009., str. 1134.

⁴ Opširnije o tome: Konar, Shameek; Cohen, Mark A., Information As Regulation: The Effect of Community Right to Know Laws on Toxic Emissions, *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol. 32, 1997., str. 109-124. Dostupno na: <http://fire.cis.uncw.edu/EVS/CuttingR/EVS462/EnforcementData.pdf> (09.04.2018.)

⁵ Kao primjer možemo uzeti aferu Dieselgate i Volkswagen koji je koristio software koji isključuje kontrolu onečišćenja zraka u vožnji i uključuje ju samo na eko-testu.

⁶ Prvi put iznijeto u: Roksandić Vidlička, Sunčana, Pravo okoliša i gospodarsko kazneno pravo: pojačano naoružanje za očuvanje okoliša i suočavanje s klimatskim promjenama Što možemo naučiti od SAD-a - Primjer *ExxonMobila*, u: Barbić, Jakša (ur.), *Kaznenopravna zaštita okoliša (Modernizacija prava, Knjiga 37)*, Zagreb, 2017., str. 63-88.

⁷ U vrijeme pisanja rada kazneni postupak nalazi se u fazi istrage (9. travnja 2018.)

nodavstvo te prijedlozi *de lege ferenda*, a naposljetku će biti kratko riječi i o načinu na koji hrvatsko kazneno pravo može biti primijenjeno u slučaju predmeta nalik *ExxonMobilovom*.

2. EXXONMOBIL I POSTUPCI PROTIV NJEGA U DOBA KLIMATSKIH PROMJENA

2.1. Općenito O ExxonMobilu

ExxonMobil Corporation ili skraćeno *ExxonMobil* najveće je međunarodno naftno i plinsko dioničko društvo. Prema Forbesovoj listi najmoćnijih svjetskih kompanija trenutno se nalazi na 13. mjestu,⁸ a do prvih tužbi za prikrivanje informacija o utjecaju na okoliš i klimatskim promjenama *ExxonMobil* bio je jedan od tri američka trgovačka društva koja su prema *Standard&Poor's*-u više od šezdeset godina uživali najveći kreditni rejting, AAA (danas ovaj rejting u SAD-u imaju samo *Microsoft* i *Johnson&Johnson*). Posljedično, *ExxonMobil* ostvarivao je te i dalje ostvaruje visoke profite, što nije neuobičajeno s obzirom na visoku potražnju za naftom i plinom. No, sa sve većom sviješću društva o negativnom učinku industrije fosilnih goriva⁹ na okoliš te usvajanjem mnogobrojnih međunarodnih ugovora i sporazuma o okretanju obnovljivim izvorima energije,¹⁰ *ExxonMobil* kao i ostali proizvođači nafte i plina (npr. *Chevron*, *BP*, itd.) nalaze se na sve većem regulatornom udaru te potencijalni investitori počinju oklijevati o ulaganju u neobnovljive izvore energije. Kako bi informirao ulagače o vlastitim utjecajima na okoliš i mogućem padu vrijednosti nafte zbog povećane regulacije (do koje dolazi zbog iznad navedenih razloga) *ExxonMobil* u svojim je godišnjim i drugim izvješćima objavljivao takve podatke te provodio vlastite studije o klimatskim promjenama.

2.2. Praksa ExxonMobila U izvještavanju o klimatskim promjenama

ExxonMobil od 1970-ih godina provodi brojna istraživanja o uzrocima i učinku klimatskih promjena financirajući znanstvena istraživanja, radionice te provodeći vlastite eksperimente o toj materiji. Intenzitet kojim se bavio tim pitanjem donio mu je 1980-ih godina reputaciju jednog od pionira u istraživanju klimatskih promjena. Međutim, 1988. godine, nakon jedne od najvećih suša u povijesti SAD-a, američka javnost i Kongres počinju preispitivati je li uzrok takvog vremena u promjeni klime¹¹ i je li trenutak za reduciranje emisija ugljikova dioksida iz fosilnih goriva te okretanje obnovljivim izvorima energije. Strahujući od donošenja zakona koji bi nametnuli ograničenja proizvodnji fosilnih goriva, dodatne troškove te pad vrijednosti naftnih rezervi, *ExxonMobil* promijenio je svoju dotadašnju politiku prema klimatskim promjenama. Zajedno s *Mobil Oilom*, *Shell Oilom* i drugim trgovačkim društvima iz naftne industrije stvorio je 1992. g. tzv. *Global Climate Coalition*. Cilj te koalicije bio je plasirati sumnju u medijski prostor o stvarnosti i ozbiljnosti te doprinosu čovjeka klimatskim promjenama i globalnom zatopljenju radi sprječavanja donošenja regulative

⁸ The World's Biggest Public Companies, <https://www.forbes.com/global2000/#33265d07335d> (24.03.2018.)

⁹ Fosilna goriva su goriva koja nastaju od prirodnih resursa kao što je anaerobno raspadanje koje dolazi od mrtvih organizama. U fosilna goriva ubrajamo treset, ugljen, naftu i zemni plin, a energiju oslobađaju izgaranjem pri čemu se oslobađaju štetni plinovi po okoliš kao što su CO, CO₂, NO_x.

¹⁰ Kao primjere možemo uzeti Protokol iz Kyota o klimatskim promjenama iz 1997. g. i Pariški sporazum o klimatskim promjenama iz 2015. g.

¹¹ Dok se vrijeme definira kao stanje atmosfere u nekom trenutku na promatranome mjestu, izraženo vrijednostima meteoroloških elemenata poput tlaka, temperature, vidljivosti, itd. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65498>), klima je prosječno stanje atmosfere nad nekim mjestom ili područjem u određenom vremenskom razdoblju (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31884>).

koja bi financijski naštetila industriji fosilnih goriva.¹² Dokaz toj intenciji jest *ExxonMobil* nacrt memoranduma iz kolovoza 1988. godine (*The Greenhouse Effect*) u kojoj osoba zadužena za odnose s javnošću ističe tzv. „*Exxonovo* stajalište“, tj. kakav bi stav uprava i zaposlenici trebali zauzimati u javnosti – „Naglašavajte nepouzdanoost znanstvenih zaključaka koji se tiču mogućeg snažnijeg učinka staklenika.“¹³ Jedan od načina na koji je *ExxonMobil* pokušavao ostvariti taj cilj jest plaćenim oglasima u *the Washington Postu*, *the Wall Street Journalu* i u *the New York Timesu*. Disparitet između vlastitih saznanja i objava u *the New York Timesu* bio je predmetom istraživanja dvoje znanstvenika s katedre za povijest znanosti s *Harvard Universityja*.

2.2.1. Studija znanstvenika s Harvarda

Objektom proučavanja znanstvenika *Geoffreya Suprana* i *Naomi Oreskes* bilo je 187 dokumenata među kojima se s jedne strane nalaze recenzirane i nerecenzirane publikacije koje uglavnom čine interne dokumente te, s druge strane, plaćeni oglasi u *the New York Timesu* koji se odnose na globalno zatopljenje.¹⁴ Sami autori naglašavaju da pitanje kojim su se bavili nije bilo je li *ExxonMobil* sakrio istraživanja o klimatskim promjenama, već na koji su način oni o tome obavještavali javnost, tj. „jesu li zaveli potrošače, dioničare i/ili sveopću javnost javnim izjavama koje su bacale sumnju na znanost o klimi i njenim implikacijama, a koji su bili suprotni dostupnim znanstvenim podacima i onome što je trgovačko društvo znalo.“¹⁵ Kako bi procijenili *ExxonMobilova* stajališta u komunikacijama, internim i prema javnosti, *Supran* i *Oreskes* ispitivali su njegov odnos prema četiri elementa – stvarnosti, ljudskoj uzrokovanoosti, ozbiljnosti i rješivosti globalnog zatopljenja. Pritom su kao moguća stajališta uzeli pet oznaka: ‘nema stajališta’, ‘prihvatanje’, ‘prihvatanje i sumnja’, ‘osnovana sumnja’ te ‘sumnja’.

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju odstupanje stajališta iznesenog u *the New York Timesu* od onog iznesenog u internim, recenziranim i nerecenziranim dokumentima. Što se tiče globalnog zatopljenja kao stvarne i ljudski uzrokovane pojave, interni dokumenti pokazuju da *ExxonMobil* prihvaća tu činjenicu,¹⁶ što je ujedno i dokaz da je uprava tada bila upoznata s pozicijom znanosti o tom pitanju. S druge strane, u plaćenim oglasima pretežno dominira stajalište ‘sumnja’.¹⁷ Gotovo isto stajalište *ExxonMobil* zauzima kada je riječ o globalnom zatopljenju kao ozbiljnoj¹⁸ i rješivoj¹⁹ situaciji.

¹² Global Climate Coalition snažno je lobbirao protiv donošenja Protokola iz Kyota o klimatskim promjenama iz 1997. godine (SAD ga nije ratificirao) naglašavajući da će države potpisnice obvezati na vođenje financijski katastrofalne politike. „Let's not rush to a decision at Kyoto. Climate change is complex; the science is not conclusive; the economics could be devastating.“ (Supran, Geoffrey; Oreskes, Naomi, *Assessing ExxonMobil's climate change communications* (1977-2014), *Environmental Research Letters*, Vol. 12, 2017., str.6.)

¹³ 1998 Exxon Memo on the Greenhouse Effect, <http://www.climatefiles.com/exxonmobil/566/> (24.03.2018.) str. 7.

¹⁴ Vidi: Supran, Geoffrey; Oreskes, Naomi, *Assessing ExxonMobil's climate change communications* (1977-2014), *Environmental Research Letters*, Vol. 12, 2017. Dostupno na: <http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa815f/pdf> (24.03.2018.)

¹⁵ Ibid., str. 2.

¹⁶ Citat iz internog dokumenta iz 1979.: „The most widely held theory is that: — The increase [in atmospheric CO2] is due to fossil fuel combustion; — Increasing CO2 concentration will cause a warming of the earth's surface; — The present trend of fossil fuel consumption will cause dramatic environmental effects before the year 2050.“ (Ibid., str. 6.)

¹⁷ Citat iz oglasa iz 1997.: „Let's face it: The science of climate change is too uncertain to mandate a plan of action that could plunge economies into turmoil... Scientists cannot predict with certainty if temperatures will increase, by how much and where changes will occur. We still don't know what role man-made greenhouse gases might play in warming the planet...“ (Ibid.)

¹⁸ Vidi: Ibid., str. 10.

¹⁹ Vidi: Ibid., str. 13.

Time je ova studija pokazala da, iako je kroz svoja istraživanja doprinio znanosti o klimi, *ExxonMobil* obmanjivao je javnost u plaćenim oglasima u *the New York Timesu* koji su se objavljivali svakog četvrtka od 1972. do 2001. Što je dostupnost dokumenata javnosti bila veća, to je njegovo isticanje sumnje o stvarnosti i ozbiljnosti globalnog zatopljenja i klimatskih promjena bilo jače.

2.3. Istraga države New York o *securities fraud ExxonMobila*

Prikrivanjem odnosno neobjavljivanjem podataka za koje je saznao provodeći vlastite znanstvene eksperimente, a koji se, između ostalog, odnose i na mogući restriktivni učinak koji bi regulativa o usklađenosti s propisima o zaštiti okoliša imala na poslovanje (povećanje troškova i smanjenje profita), *ExxonMobil* utjecao je i na potencijalne ulagače koji su kroz godišnja izvješća, medijske konferencije i javna obraćanja članova uprave crpili informacije o sadašnjoj i budućoj vrijednosti tvrtke. Kako bi ulagači mogli donijeti informiranu odluku hoće li kupiti dionice određenog društva, oni moraju biti obaviješteni o svim čimbenicima koji bi mogli utjecati na poslovanje društva. Iznad opisan disparitet između internih i eksternih dokumenata *ExxonMobila* navodi na zaključak da je praksa *ExxonMobila* bila suprotna. Stoga je 4. studenog 2015. godine državni odvjetnik New Yorka *Eric Schneiderman* pokrenuo istragu nastojeći utvrditi je li *ExxonMobil* svojim javnim izjavama obmanuo potencijalne ulagače i buduće dioničare.²⁰ „Ako zbog budućih propisa – bilo ograničenja zbog kojih neće moći preraditi sav plin i naftu, bilo zbog oporezivanja koje će činiti isto neprofitabilnim, *Exxon* u stvarnosti vrijedi puno manje nego što to njegovi dioničari misle, a ako je *Exxon* svjestan toga, onda čini *securities fraud*“.²¹ Pritom *Schneidermanu* na raspolaganju stoji snažan alat za progon prijevare u gospodarskom poslovanju – *Martin Act*.

2.3.1. *Martin Act*

Martin Act odnosno punim nazivom *New York General Business Law Article 23-a, Sections 352-353*,²² zakon je države New York koji je donesen 1921. godine. Pripada u tzv. *blue sky law*²³ te je glavno sredstvo njujorških državnih odvjetnika u borbi protiv prijevare u gospodarskom poslovanju.²⁴ Prema *Ericu Dinallu*, bivšem njujorškom državnim odvjetniku, *Martin Act* „jedan je od najšire osmišljenih zakona za suzbijanje prijevare, barem što se tiče demokratskih zajednica.“²⁵ Godine 1955. zakon je izmijenjen i dopunjen te je, uz dotad moguće samo građanskopravne te prekršajnopravne sankcije, uveo i kaznenopravne sankcije čime je dodatno osnažio ulogu državnog odvjetništva u području prijevarnih postupanja glede prodaje vrijednosnih papira i dobara.

²⁰ Exxon Mobil Investigated for Possible Climate Change Lies by New York Attorney General <https://www.nytimes.com/2015/11/06/science/exxon-mobil-under-investigation-in-new-york-over-climate-statements.html> (25.03.2018.)

²¹ Rokсандić Vidlička, op. cit. (bilj. 6), str. 84.

²² New York General Business Law Article 23-A, http://www.ag.ny.gov/sites/default/files/pdfs/bureaus/investor_protection/library/NY%20Gen%20Bus%20Law%20Article%2023-A.pdf (25.03.2018.)

²³ *Blue sky law* čine „zakoni koji su ime dobili po tome što su doneseni kako bi spriječili prijevare te omogućili progon prodavatelja vrijednosnih papira koji su varali investitore na način da su im nudili beznačajne papire koji su pripadali bezvrijednim ili nepostojećim korporacijama.“ (Poon, Ashley, An Examination of New York's Martin Act as a Tool to Combat Climate Change, Boston College Environmental Affairs Law Review, Vol. 44, Issue 1, 2017, str. 119-120.)

²⁴ *Eliot Spitzer*, bivši glavni državni odvjetnik države New York od 1999. do 2006.g., koristio je *Martin Act* kao sredstvo za istraživanje i progon prijevarnih postupaka velikih financijskih tvrtki s *Wall Streeta*.

²⁵ Dinallo, Eric, Prosecuting Securities Fraud from a New York Perspective, N.Y.U. Journal of Legislation & Public Policy, Vol. 5, No. 1, str. 43.

Martin Act daje državnom odvjetništvu velike ovlasti u provođenju istrage. Tako je u §352. čl. 1. zakona propisano, između ostalog, da državni odvjetnik kad god smatra da postoji prijevarena praksa ili vjeruje da je u javnom interesu da istraga bude pokrenuta može od osoba, korporacija, udruženja i sl. zahtijevati dostavu svih podataka o činjenicama i okolnostima koji su predmetom istrage. Ako osoba odbije postupiti prema tom zahtjevu, ili odbije biti podvrgnuta ispitivanju ili odbije odgovarati na pitanja koja se tiču predmeta istrage, a da za to ne postoji opravdan razlog, tada ona, prema čl. 4. istog odsjeka, čini prekršaj. Takvom taktikom u svrhu jačanja transparentnosti trgovačkih društava o informacijama koje posjeduju poslužio se 2007. godine tadašnji državni odvjetnik New Yorka, *Andrew Cuomo*. On je iskoristio ovu odredbu zakona kako bi prisilio pet energetskih tvrtki koje jesu ili su planirale izgraditi termoelektrane na bazi ugljena da dostave podatke o financijskim rizicima koje će klimatske promjene izazvati njihovom poslovanju. Tako je nagodba *Cuomo* s jednom od pet tvrtki, *XCel Energy*, postala prva nagodba koja je postala izvršna na državnoj ili federalnoj razini, a koja zahtijeva da trgovačko društvo dostavi podatke o rizicima klimatskih promjena *Securities and Exchange Commissionu* (dalje u tekstu: SEC).²⁶

Istraga protiv *ExxonMobila* nije prva koju *Schneiderman* vodi protiv pripadnika industrije fosilnih goriva na temelju *Martin Acta*. Godinu dana prije otvaranja istrage protiv *ExxonMobila*, u studenom 2015. godine, sklopio je nagodbu s *Peabody Energy Corp* (dalje u tekstu: *Peabody*) temeljem koje se *Peabody* obvezao da će SEC-u podnijeti revidirana izvješća koja sadrže točne i objektivne podatke o riziku koji klimatske promjene predstavljaju njegovom poslovanju.²⁷ Nagodba je uslijedila nakon provedene istrage koja je pokazala da je *Peabody* povrijedio odredbu zakona o zabrani lažnih i obmanjujućih izjava u trgovini vrijednosnim papirima jer je javno govorio o nemogućnosti tvrtke da predvidi učinak *climate change laws* na njegovo poslovanje, iako su *Peabodyjeve* interne projekcije sadržavale konkretne prognoze o potencijalnom učinku takve regulative. Isti *modus operandi* državnog odvjetništva može se očekivati i u postupku protiv *ExxonMobila*, iako *ExxonMobil* odbija suradnju smatrajući da u svojim godišnjim izvješćima i nastupima u javnosti nije postupao prijevarno. Valja stoga razmotriti što bi u slučaju eventualnog sudskog postupka državno odvjetništvo trebalo dokazati.

Sukladno §352-c čl. 1. „nezakonito je i zabranjeno za bilo koju osobu, suvlasništvo, korporaciju, trgovačko društvo, udruženje ili zastupnika ili zaposlenika da u svom poslovanju koristi (...): (a) prijevaru, obmanu, (...), lažno prikazivanje, (...), radi kupnje ili prodaje [vrijednosnih papira]; (...) (c) bilo kakvo prikazivanje ili izjavu koja je lažna pri čemu osoba koja tako prikazuje ili iskazuje: (i) zna istinu; ili (ii) je s razumnim naporom mogla znati istinu, ili (iii) nije uložila nikakav razuman napor da utvrdi istinu, ili (iv) nije imala znanja glede danog prikazivanja ili izjave“.²⁸ Takve radnje prema *Martin Actu* tvore prekršaj bez obzira je li na kraju došlo do razmjene, prodaje ili kupnje vrijednosnih papira te je li nastupila kakva šteta. S druge strane, o kaznenom će se djelu raditi ili ako iznad navedeni subjekti sudjeluju u sustavnom načinu ponašanja s namjerom da prevare deset ili više osoba ili pribave njihovu imovinu na taj način, ili ako, između ostalog, namjerno lažno prikazuju materijalne informacije s ciljem da prevare te pritom steknu imovinu u vrijednosti većoj od 250 američkih dolara (čl. 5. i 6. u §352-c). Prema stajalištu Prizivnog suda u New Yorku izraženom u presudi *People v. Federated Radio Corp.* o prijeveri, u smislu *Martin Acta*,

²⁶ Vidi: *XCel Energy*, New York Attorney General Resolve Carbon Disclosure Issues, <http://investors.xcelenergy.com/File/Index?KeyFile=6589815> (25.03.2018.)

²⁷ Vidi: A.G. *Schneiderman* Secures Unprecedented Agreement with *Peabody Energy* to End Misleading Statements and Disclose Risks Arising From Climate Change, <https://ag.ny.gov/press-release/ag-schneiderman-secures-unprecedented-agreement-peabody-energy-end-misleading> (25.03.2018.)

²⁸ New York General Business Law Article 23-A, op. cit. (bilj. 22), str. 4-5.

radi se kod „bilo kakve obmanjujuće prakse koja je protivna pravilima općeg poštenja“²⁹, a svrha tako široko definiranog pojma prijevare jest da se spriječi bilo kakvo ponašanje u području prodaje vrijednosnih papira koje bi obmanulo ili zavelo investitore. Što se tiče krivnje, u predmetu *People v Barysh*³⁰ sud koji je bio nadležan u tom predmetu istaknuo je da za povredu *Martin Acta* i odgovornost za prekršaj namjera nije potrebna. Obrazloženje takvog tumačenja može se naći u presudi *People v. Photocolor Corp.*³¹ u kojoj je sud istaknuo da bi ograničenje državnoodvjetničkih istražnih ovlasti samo na namjerne radnje bilo kontradiktorno namjeri zakonodavca koji je dao ovlast državnom odvjetništvu da štiti od svih prijevarnih praksa u području oglašavanja i prodaje vrijednosnih papira. No, ako se odgovorne želi optužiti za kazneno djelo (o tome kad se radi o kaznenom djelu, vidi *supra*), tada će trebati dokazati postojanje namjere.

Uzevši u obzir sve navedeno, državno bi odvjetništvo u kaznenom postupku protiv *ExxonMobila* trebalo dokazati da je *ExxonMobil* posjedovao informacije o riziku koji bi klimatske promjene izazvale njegovom poslovanju, kao i informacije o utjecaju *climate change* regulative na troškove i profit (posljedično i na vrijednost dionica društva) te da pritom te informacije nije obznanio javnosti odnosno potencijalnim ulagačima koje na taj način obmanuo odnosno prevario. Nadalje, trebat će dokazati da su pritom postupali namjerno, te konačno, da su stekli imovinu u vrijednosti većoj od 250 američkih dolara.

Može se, stoga, zaključiti kako je njujorški *Martin Act* iznimno značajno sredstvo u podizanju transparentnosti trgovačkih društava kada je riječ o adresiranju postojanja i ozbiljnosti klimatskih promjena. Putem prekršajnih odredbi, on prisiljava korporacije da konstantno objavljuju podatke o učinku na okoliš i o utjecaju regulative na njihovo poslovanje (koja se donosi zbog usporavanja procesa klimatskih promjena) jer se za postojanje prijevarnog postupanja ne traži namjera. Nadalje, u slučaju optužbe za kazneno djelo u velikoj će mjeri na strani trgovačkih društava postojati želja za sklapanjem nagodbe te dostavljanjem svih podataka. To proizlazi iz činjenice da je za postojanje kaznenog djela propisana visina protupravno ostvarene imovinske koristi (više od 250 američkih dolara) poprilično niska ako ju promatramo u kontekstu slučajeva u kojima su involvirane velike naftne i plinske tvrtke. Stoga je ovaj preduvjet često ispunjen. Također, državno je odvjetništvo, na temelju širokih istražnih ovlasti, često u posjedu svih relevantnih informacija što omogućava mnogo jednostavnije dokazivanje namjere o lažnom prikazivanju materijalnih informacija nego što bi to inače bio slučaj. I na kraju, ali svakako ne manje važno, jest činjenica da se vođenjem nerijetko dugotrajnog kaznenog postupka smanjuje reputacija društva na tržištu, a samim time i njegovi prihodi i vrijednost, što kompanije u što većoj mjeri žele izbjeći. Tome u prilog govori ranije izložena nagodba tvrtke *Peabody* s državnim odvjetništvom (vidi *supra*).

U rujnu 2016. godine njujorško je državno odvjetništvo proširilo istragu na računovodstvenu praksu *ExxonMobila*, odnosno preciznije, traže odgovor na pitanje zašto *ExxonMobil* nije otpisao vrijednost svojih naftnih i plinskih rezervi dok su cijene energenata pale. Ova sporna praksa predmet je drugog postupka protiv *ExxonMobila* koji se vodi na federalnoj, a ne saveznoj razini (kao u slučaju *Martin Acta*), a građanskopravnu tužbu podnijeli su investitori koji su u tom razdoblju pada cijena nafte i plina kupili dionice vodeći se vriednošću *ExxonMobilovih* rezervi.

²⁹ Court of Appeals of the State of New York, 244 N.Y. 33 od 1926. g., paragraf 38. Dostupno na: <https://casetext.com/case/people-v-federated-radio-corporation-1?passage=NLqxXJObjvf7ZPuE8KyBdA> (25.03.2018.)

³⁰ Supreme Court, Trial Term, New York County, 95 Misc.2d 616 od 1978. g., paragraf 621. Dostupno na: <https://casetext.com/case/people-v-barysh> (25.03.2018.)

³¹ Supreme Court, New York County, 156 Misc. 47 od 1935. g., paragraf 52. Dostupno na: <https://casetext.com/case/people-v-photocolor-corporation-1> (25.03.2018.)

2.4. *Ramirez v. ExxonMobil*

U veljači 2016. *ExxonMobil* objavio je da je povećao ukupnost svojih naftnih i plinskih rezervi za jednu milijardu barela tako da bi njihov rok trajanja trebao biti šesnaest godina prema tadašnjoj stopi proizvodnje.³² Ostale kompanije iz naftne i plinske industrije otpisivale su određeni dio vrijednosti svojih rezervi zbog sve niže cijene nafte na tržištu i potencijalne nemogućnosti da će se tadašnje rezerve moći u budućnosti prodati na tržištu. No, *ExxonMobil* nije slijedio postupke konkurencije već je izjavljivao da učinci daljnje regulative na *fossil fuel* industriju neće utjecati na njihovu daljnju proizvodnju³³ te su stoga vrijednost rezervi držali na jednakoj razini kao i proteklih godina. S obzirom na takve izjave, *Pedro Ramirez Jr.* i ostali zainteresirani investitori kupili su u razdoblju od veljače do listopada 2016. godine *ExxonMobilove* dionice po cijeni i do 95\$. No, nakon što je državno odvjetništvo proširilo istragu i na ovaj aspekt poslovanja, uključio se i SEC, federalna agencija nadležna za zaštitu ulagača sukladno *Securities Exchange Actu* (dalje u tekstu: SEA) iz 1934.). Počelo se ozbiljno sumnjati da je cijena dionica bila „umjetno napuhana“³⁴ i da *ExxonMobil* vrijedi puno manje. Posljedica toga bila je da je cijena dionice pala na 82.54\$. Konačno, *ExxonMobil* izdao je 28. listopada 2016. g. priopćenje za prethodno tromjesečje u kojem navodi da će, ako se održi niska cijena nafte, morati otpisati oko 20% vrijednosti svojih rezervi, što bi bila „najveća revizija rezervi u poslovnim knjigama u njihovoj povijesti.“³⁵

Zbog svega navedenog, *Ramirez* i ostali dioničari koji su kupili dionice u tom razdoblju podigli su građanskopravnu tužbu zato što je *ExxonMobil* odnosno njihovo rukovodstvo u spornom razdoblju lažno javno prikazivalo ili propustilo predstaviti odlučne činjenice što je na kraju dovelo do pogrešne percepcije ulagača o pravoj vrijednosti *ExxonMobila*. Tužitelji svoj tužbeni zahtjev temelje na povredi *Securities Exchange Acta* i pravila 10b-5 o prijevari na tržištu te traže naknadu štete.

2.4.1. *Securities Exchange Act i norma 10b-5*

Nakon sloma burze na *Wall Streetu* 1929. godine, koja je dovela do Velike depresije, Kongres je donio dva zakona čiji je cilj uspostaviti zaštitu ulagača omogućujući im pristup informacijama koje tvrtke posjeduju da bi pri donošenju odluke o investiranju imali na raspolaganju sve važne činjenice. Radi se o *Securities Actu* iz 1933. te *Securities Exchange Actu* iz 1934. godine. Potonji zahtijeva da trgovačka društva čije dionice kotiraju na burzi podnose periodična izvješća koja sadrže upravo te važne činjenice bitne za odluku o investiranju. Nadzor nad provođenjem SEA-a u nadležnosti je već ranije spomenute *Securities Exchange Commission*, no za provođenje nadzora nad svim relevantnim nefinancijskim izvješćima SEC bi trebao imati znatna financijska sredstva, koja nema, stoga se oslanja na dobru volju tvrtki te posao nezavisnih revizora (što je slučaj i u Hrvatskoj, vidi više *infra* 3.2.1.). Međutim, kao rješenje tog problema, a ujedno i dodatnu kontrolu, SEA je predvidio normu 10b-5 koja omogućava „bilo kojoj osobi koja prodaje ili kupuje vrijednosne papire

³² ExxonMobil Announces 2015 Reserves Additions, <http://news.exxonmobil.com/press-release/exxonmobil-announces-2015-reserves-additions> (31.03.2018.)

³³ Vidi: *Pedro Ramirez, Jr., et al. v. Exxon Mobil Corporation*, et al. 16-CV-03111-Complaint for Violations of the Federal Securities Laws, http://securities.stanford.edu/filings-documents/1059/EMC00_02/2016117_f01c_16CV03111.pdf (31.03.2018.) str. 15.

³⁴ *Ibid.*, str. 3.

³⁵ Exxon Concedes It May Need to Declare Lower Value for Oil in Ground, <https://www.nytimes.com/2016/10/29/business/energy-environment/exxon-concedes-it-may-need-to-declare-lower-value-for-oil-in-ground.html> (31.03.2018.)

da podnese tužbu protiv trgovačkog društva koje propusti uskladiti svoje poslovanje sa tzv. S-K regulativom.^{36,37}

Norma 10b-5 glasi: „Nezakonito je za bilo koju osobu da, izravno ili neizravno, (...) a) upotrijebi bilo koji uređaj, shemu ili vještinu da počini prijevaru; b) izrekne bilo kakvu neistinitu izjavu o važnoj činjenici ili propusti spomenuti važnu činjenicu koja je potrebna da učinjene izjave ne budu varljive, pod okolnostima u kojim su dane; c) sudjeluje u nekoj radnji, praksi ili načinu poslovanja koje djeluje ili bi djelovalo kao prijevara ili obmana nad bilo kojom osobom, a u vezi je s kupnjom ili prodajom vrijednosnih papira.“³⁸

Građanskopravna tužba koja se poziva na iznad opisano pravilo mora tvrditi da se radi o: 1) lažnom predstavljanju ili izostavljanju; 2) važne činjenice; 3) da se tužitelj pouzdao u te činjenice; 4) da postoji uzročna veza; 5) da je nastala šteta; 6) da je postojalo prijevarno postupanje odnosno da je tuženik postupao svjesno/namjerno; 7) da je sve to bilo u vezi s kupnjom ili prodajom vrijednosnih papira.³⁹

Što se tiče svjesnog izostavljanja važne činjenice, sud je u presudi *SEC v. Infinity Group Co.* potvrdio da se pod svjesnost može podvući ne samo namjera već i krajnja nepažnja, a društvo bi postupalo takvom vrstom nepažnje kada bi se upustilo u ponašanje koje predstavlja potencijalno obmanjivanje ulagača, a pritom je toga bilo ili moralo biti svjesno.⁴⁰ Sljedeći element koji je ovdje bitan jest postojanje važne činjenice. Tzv. *material information* jest ona koju investitor smatra važnom kada odlučuje hoće li investirati ili ne.⁴¹ S obzirom da se radi o investiranju, gdje se podrazumijeva da svaki ulagač najviše brine o svom novcu, važnom informacijom može se smatrati svaka ona koja bi na neki način utjecala na financijsko poslovanje tvrtke. Ako se ovdje navedeno primijeni na predmet *Ramirez v. ExxonMobil*, može se zaključiti da je *ExxonMobil* svjesno izostavio važnu činjenicu. To proizlazi iz toga što je imao dokumente koji su, između ostalog, predviđali negativan regulativni učinak na daljnu proizvodnju nafte.⁴² Unatoč tome, nisu te informacije koje su posjedovali obznanili javnosti, što potvrđuje i istraživanje harvardskih znanstvenika koji nisu pronašli nijedan oglas *ExxonMobila* u *the New York Timesu* o mogućoj neiskoristivosti rezervi fosilnih goriva u budućnosti.⁴³ Ujedno je iskoristivost naftnih i plinskih rezervi ovdje materijalna informacija jer o njoj ovisi koliki će biti prihod *ExxonMobila* te iznos dividendi budućih dioničara. S obzirom da iskoristivost, dakle, utječe na financijske interese investitora, ta je informacija njima trebala biti predstavljena.

Glede dužnosti *ExxonMobila* da objavi relevantne podatke u izvješćima, ona nije sporna jer postoji prema S-K regulativi.⁴⁴

³⁶ Douglass, op. cit. (bilj. 3), str. 1137.

³⁷ S-K regulativu donio je SEC, a ona zahtijeva da se u nefinancijskim izvješćima dostave podaci o učinku okoliša na poslovanje, o eventualnim postupcima u vezi s okolišem te o budućem utjecaju zakona o zaštiti okoliša.

³⁸ Code of Federal Regulations, Title 17, Chapter II, Part 240, Subpart A, Section 240. 10b-5. Dostupno na: <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/17/240.10b-5> (01.04.2018.)

³⁹ Carangelo, Robert F.; Ferillo, Paul A.; Schwartz, David J.; Altmeier, Matthew D., *The 10b-5 Guide A Survey of 2010-2011 Securities Fraud Litigation*, New York, 2012, str. 1. Dostupno na: https://www.weil.com/~media/files/pdfs/10b_5_Guide.pdf (01.04.2018.)

⁴⁰ United States Court of Appeals, Third Circuit, 212 F.3d 180 od 2000. g., paragraf 192. Dostupno na: <https://casetext.com/case/us-securities-exchange-v-the-infinity-gp> (01.04.2018.)

⁴¹ U.S. Supreme Court, 485 U.S. 224 od 1988. g., paragraf 231. Dostupno na: <https://casetext.com/case/basic-incorporated-v-levinson> (01.04.2018.)

⁴² „If it becomes necessary to limit future CO₂ emissions without practical removal/disposal methods, coal and possibly other fossil fuel resources could not be utilized to an appreciable extent.“ (Controlling Atmospheric CO₂, <https://insideclimatenews.org/sites/default/files/documents/CO2%20and%20Fuel%20Use%20Projections.pdf>, (01.04.2018.) str. 4.)

⁴³ Supran, op.cit. (bilj. 14.), str. 11.

⁴⁴ Vidi: fusnota br. 37

Posljednje što tužitelji trebaju dokazati jest da su se oslonili na lažna predstavljanja podataka u izvješćima kao stvarna te da su zbog toga u konačnici pretrpjeli štetu.⁴⁵ Dakle, takav oslonac predstavlja uzročnu vezu između lažnog predstavljanja i štete te se on, prema stajalištu američkog Vrhovnog suda u predmetu *Basic Inc. v. Levinson*, presumira. Objavljavajući takav stav, sud ističe da svaki investitor koji prodaje i kupuje dionice na burzi vjeruje u određeni integritet tržišta. S obzirom da tržište određuje cijenu dionica, a većina javno dostupnih informacija se reflektira u cijeni, ulagač vjeruje tim informacijama te se onda, između ostalog, oslanja i na bilo kakva lažna prikazivanja činjenica.⁴⁶ Da bi oborio predmnjevu, *ExxonMobil* treba dokazati da nije bilo uzročne veze između lažnog prikazivanja ili izostavljanja informacija i radnji tužitelja, ili da su tužitelji i bez tog prikazivanja znali za te podatke. Može se činiti da bi *ExxonMobil* prilično jednostavno mogao oboriti presumpciju jer je svakako ulagačima bilo poznato da će *climate change laws* utjecati na stanje naftnih rezervi u vidu smanjene proizvodnje, no naftna bi kompanija trebala dokazati konkretno znanje ulagača o nekoj javno dostupnoj informaciji. Naime, „presumira se da investitor nije upoznat s javno dostupnim informacijama (npr. s rizikom klimatskih promjena s kojim će se kompanija potencijalno susresti).“⁴⁷ Osim oslanjanja na izvješća, tužitelji moraju dokazati da im je zbog svega, na kraju, prouzročena šteta. To će najbolje učiniti prikazujući da su kupili ili prodali vrijednosne papire u spornom razdoblju, a to inače ne bi napravili da su im bile poznate sve materijalne informacije.⁴⁸ S obzirom da je teško utvrditi što bi bilo u takvom hipotetskom slučaju, praksa se oslanja na ranije navedenu presumiranu uzročnu vezu pa je, dakle, dovoljno ustvrditi da je postojalo oslanjanje na lažno prikazivanje i da su dionice kupljene u tom razdoblju. Kada se bude razmatrala naknada štete tada će trebati prikazati koliki je bio njihov financijski gubitak zbog kupnje dionica po umjetno napuhanoj cijeni od 95\$.

S obzirom na sve izneseno, može se zaključiti kako u SAD-u investitori pomoću pravila 10b-5, nastojeći štititi vlastite financijske interese, posredno utječu na pripadnike industrije fosilnih goriva da sukladno S-K regulativi prilažu podatke o utjecaju klimatskih promjena na njihovo poslovanje jer će inače osoba (investitor) koja je prevarena zbog neobjavlivanja svih važnih informacija bitnih za odluku o investiranju moći podići tužbu i zahtijevati da mu se naknadi prouzročena šteta. Nadalje, time se ujedno potiče naftne i plinske kompanije da uvedu strože kontrole i smanje emisije ugljikova dioksida u atmosferu jer će tada njihova izvješća biti primamljivija potencijalnim ulagačima nego ona većih zagađivača. Na taj će se način i trgovačka društva koja ne prilažu te informacije postupno morati okrenuti manjem zagađenju okoliša ako žele privući investitore i održati svoje poslovanje.

3. STANJE U EUROPI U POGLEDU IZVJEŠTAVANJA O UČINKU NA OKOLIŠ

Europsku uniju kao regionalnu organizaciju karakterizira unutarnje tržište koje se temelji na četiri temeljne slobode: slobodi kretanja robe, usluga, ljudi i kapitala. Tržište je „od njegova pokretanja 1993. godine postalo otvorenije prema konkurentnosti, stvaranju radnih mjesta i smanjenju mnogih trgovinskih prepreka.“⁴⁹ Važnost za konkurentnost, ali i

⁴⁵ Nastanak štete jedna je od pretpostavki po kojima se pravilo 10b-5 razlikuje od relevantnih odredaba *Martin Acta*, kod kojeg za građansko- i prekršajnopravnu odgovornost nije potrebno postojanje štete. Druga je ta što za takve vrste odgovornosti, ovdje tuženik mora postupati s namjerom ili krajnjom nepažnjom dok kod *Martin Acta* to nije slučaj.

⁴⁶ U.S. Supreme Court, op. cit. (bilj. 41), paragraf 247.

⁴⁷ Douglass, op. cit. (bilj. 3), str. 1141.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Unutarnje tržište, https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/internal_market.html?locale=hr&root_default=SUM_1_CODED%3D24 (02.04.2018.)

održivost i inovativnost gospodarstva EU jest i korporativna društvena odgovornost (eng. *corporate social responsibility*, dalje u tekstu: CSR) koja se odnosi na preuzimanje odgovornosti trgovačkih društava za njihov učinak na društvo, između ostalog, i okoliš. U vrijeme sve izraženijih klimatskih promjena, kada su se države članice EU obvezale ostvariti ciljeve iz Pariškog klimatskog sporazuma,⁵⁰ EU je zauzela proaktivan stav te počela raditi na jačanju CSR i povećanju transparentnosti trgovačkih društava u pogledu okolišnih pitanja. Kao korak prema ostvarenju tog cilja, Europski parlament i Vijeće EU donijeli su 22. listopada 2014. Direktivu 2014/95/EU o izmjeni Direktive 2013/34/EU u pogledu objavljivanja nefinancijskih informacija i informacija o raznolikosti određenih velikih poduzeća i grupa (dalje u tekstu: Direktiva).⁵¹

3.1. Direktiva 2014/95/EU i smjernice velikim poduzetnicima za kvalitetnu izradu izvještaja

Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća EU nalaže trgovačkim društvima da za financijsku godinu koja počinje 1. siječnja 2017. ili tijekom kalendarske godine 2017. uz financijske izvještaje izrađuju i nefinancijske koji se tiču okolišnih, socijalnih i kadrovskih pitanja.⁵² Sukladno načelu „mislimo najprije na male“, Direktiva se odnosi na velika poduzeća koja su subjekti od javnog interesa i koja na datum bilance premašuju kriterij prosječnog broja od 500 zaposlenika tijekom financijske godine. Ona se, prema objašnjenju Europske komisije (dalje u tekstu: Komisija) koje je dala u svojim Smjernicama za izvješćivanje o nefinancijskim informacijama (dalje u tekstu: Smjernice),⁵³ ne odnosi na mala i srednja poduzeća jer bi trošak ispunjavanja te obveze mogao biti veći od koristi, a ujedno se administrativno opterećenje želi zadržati na najmanjoj mogućoj razini.

Prema čl. 1. Direktive velika će poduzeća u nefinancijska izvješća morati uključiti „informacije u mjeri nužnoj za razumijevanje razvoja, poslovnih rezultata i položaja poduzeća te učinka njegovih aktivnosti koje se odnose barem na okolišna, socijalna i kadrovska pitanja, poštovanje ljudskih prava, borbu protiv korupcije i pitanja u vezi s podmićivanjem, ...“⁵⁴ S obzirom na temu ovog rada fokus će biti na okolišnim pitanjima.

Informacije u smislu čl. 1. Direktive tzv. su materijalne informacije čija je definicija dana u čl. 2. st. 16. Direktive o računovodstvu (2013/34/EU)⁵⁵ kao status informacije u slučaju kada se za njezin izostanak ili pogrešno prikazivanje može razumno očekivati da će utjecati na odluke koje donose korisnici na osnovi financijskog izvještaja poduzeća. Kao primjer takvih informacija možemo uzeti one iznad opisane u predmetu *ExxonMobila*. S obzirom da se CSR vodi od strane trgovačkih društava, oni će sami procjenjivati koje su

⁵⁰ EU ratificirala je Pariški sporazum 5. listopada 2016. te je on stupio na snagu 4. studenog 2016. g. Počinje se primjenjivati od 2020. g.

⁵¹ Direktiva 2014/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o izmjeni Direktive 2013/34/EU u pogledu objavljivanja nefinancijskih informacija i informacija o raznolikosti velikih poduzeća i grupa, Službeni list Europske Unije, L 330/1, 15. 11. 2014. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0095&from=EN> (02.04.2018.)

⁵² Dakle, prvi nefinancijski izvještaji koji će morati biti u skladu s odredbama zakona temeljenim na Direktivi očekuju se u 2018. godini.

⁵³ Smjernice za izvješćivanje o nefinancijskim informacijama (metodologija za izvješćivanje o nefinancijskim informacijama), Službeni list Europske Unije, C 215/01, 5.7.2017. Dostupno na: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017XC0705\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017XC0705(01)&from=EN) (02.04.2018.)

⁵⁴ Direktiva 2014/95/EU, (bilj. 51), čl. 1.

⁵⁵ Direktiva 2013/34/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o godišnjim financijskim izvještajima, konsolidiranim financijskim izvještajima i povezanim izvješćima za određene vrste poduzeća, o izmjeni Direktive 2006/43/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i o stavljanju izvan snage direktiva Vijeća 78/660/EEZ i 83/349/EEZ, Službeni list Europske Unije, L 182/19, 26. 06. 2013. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0034> (02.04.2018.)

informacije materijalne kako bi korisnici njihovih izvješća mogli razumjeti razvoj, poslovne rezultate, položaj poduzeća i učinak njihovih aktivnosti. Pritom Komisija preporuča trgovačkim društvima da objasne koje mehanizme upravljanja i postupke primjenjuju kako bi procijenili materijalnost te naglašava da se, u svrhu izvještavanja o temama koje su bitne, očekuje redovito preispitivanje materijalnosti podataka. Stoga se u izvještajima zainteresirane korisnike ne bi trebalo zavaravati izostavljanjem materijalnih informacija ili objavom nematerijalnih informacija koje su standardizirane ili općenite.⁵⁶ Što se tiče obilježja samih informacija, one bi trebale biti točne, objektivne i razumljive. Pritom se naglašava da bi se trebali „u jednakoj mjeri uzeti u obzir povoljni i nepovoljni aspekti, a informacije ocjenjivati i prikazivati na nepristran način“⁵⁷ te bi se „činjenice ... trebale jasno razlikovati od stajališta ili tumačenja.“⁵⁸ U pogledu klimatskih promjena i utjecaja na okoliš ovo može biti prijemno jer protivnici činjenice o ljudskom doprinosu globalnom zatopljenju tvrde da doprinos nije dokazan i da to nije činjenica, iako o tome postoji suglasje od oko 97 posto u znanstvenoj zajednici.⁵⁹ Stoga bi protivnici mogli tvrditi da se radi o stajalištu i na taj način pronaći izliku za nekvalitetno izvještavanje o okolišnim pitanjima. Konačno, trebalo bi objasniti i kakve su implikacije dostavljenih informacija na kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom planu kako bi potencijalni investitori mogli bolje ocijeniti stabilnost i održivost razvoja trgovačkog društva tijekom vremena. Kod prikaza implikacija, trgovačka se društva mogu osloniti na znanstveno utemeljene scenarije, primjerice, mogu objaviti informacije o očekivanom učinku znanstveno utemeljenog scenarija o klimatskim promjenama na njegovo poslovanje, strategije, buduće troškove i prihode.⁶⁰ To se, primjerice, očekivalo u SAD-u od *ExxonMobila* u pogledu naftnih rezervi, koji to nije učinio, što je rezultiralo tužbom prevarenih dioničara.

Sadržajno bi informacije u nefinancijskim izvještajima, prema čl. 1. Direktive, trebale uključivati kratak opis poslovnog modela poduzeća, opis politika poduzeća u vezi okolišnim, socijalnim i kadrovskim pitanjima, rezultate primijenjenih mjera, glavne rizike i *risk management*, te nefinancijske ključne pokazatelje uspješnosti. Ovi aspekti međusobno su povezani pa bi za kvalitetnije izvještaje bilo poželjno da se objasne ključne veze i međudodnos informacija.

Poslovnim modelom opisuje se što trgovačko društvo radi, kako i zašto, odnosno kako inute pomoću svojih poslovnih aktivnosti pretvara u konkretne rezultate. U Smjernicama se ističe kako se poslovni model temelji na činjenicama te bi stoga „trgovačka društva trebala izbjegavati objavu nematerijalnih informacija kojima se nešto promiče ili kojima se izražavaju želje te kojima se odvraća pozornost od materijalnih informacija.“⁶¹ Što se tiče politike poduzeća u vezi s okolišnim pitanjima, u ovome bi dijelu trgovačka društva trebala izložiti svoj pristup nefinancijskim okolišnim pitanjima, koji su joj glavni ciljevi te na koji ih način kani ostvariti. Smjernice ovdje navode da to može uključivati „objavu materijalnih informacija o sprečavanju i kontroli onečišćenja, utjecaj na okoliš zbog uporabe energije, (...), uporabu i zaštitu prirodnih resursa, (...), gospodarenje otpadom, ...“⁶² Osim toga, mogu objasniti odgovornost i odluke uprave koje se odnose na okolišnu politiku, objaviti

⁵⁶ Smjernice, op. cit. (bilj. 53), str. 11.

⁵⁷ Ibid., str. 11.

⁵⁸ Ibid., str. 12.

⁵⁹ Vidi: Scientific consensus: Earth's climate is warming, <https://climate.nasa.gov/scientific-consensus/> (02.04.2018.)

⁶⁰ Velika poduzeća često ističu nepostojanje standardiziranih *climate-related* scenarija kako bi znale koje su informacije za njih bitne. Za ostale zamjerke kompanija vidi više: Final Report, Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures, <https://www.fsb-tcfd.org/wp-content/uploads/2017/06/FINAL-TCFD-Report-062817.pdf> (02.04.2018.) str. 31-39.

⁶¹ Smjernice, op. cit. (bilj. 53), str. 17.

⁶² Ibid., str. 23.

informacije o osobama u organizaciji koji su zaduženi za utvrđivanje i provedbu te politike i na koji ju način osoba nadgleda. Točan i objektivan prikaz rezultata poslovanja potencijalnim investitorima može pružiti svrhovite informacije o prednostima i nedostacima društva stoga bi velika poduzeća trebala dati sveobuhvatan pregled aktivnosti društva i koje su rezultate na temelju nje postigli. U svrhu što kvalitetnije izrade izvještaja preporuča se i mogućnost objašnjavanja odnosa između financijskih i nefinancijskih rezultata (npr. na koji će način planovi za smanjenje emisija ugljika pridonijeti financijskim rezultatima trgovačkog društva). Nadalje, na primjeru *ExxonMobila* može se vidjeti kakve rizike klimatske promjene mogu donijeti poslovanju trgovačkog društva. Donošenje regulative kojom se nastoje smanjiti emisije CO₂, izloženost sudskim postupcima, promjene u ponašanju potrošača (okretanje obnovljivim izvorima energije), sve češći ekstremni vremenski uvjeti poput uragana i poplava mogu za trgovačko društvo imati značajne financijske posljedice poput povećanih troškova upravljanja i općenito većih troškova (radi usklađivanja s regulativom te novčanih kazni u sudskim sporovima), smanjenja potražnje za njihovim proizvodima (primjer otpisivanja vrijednosti naftnih rezervi), oštećenja ili uništenje imovine (npr. na mjestima na kojima su vremenske nepogode najjače), itd.⁶³ Stoga je *risk management* te izvještavanje o njemu i naporima učinjenim za smanjenje tih rizika od velikog značaja u nefinancijskim izvještajima kako bi ulagači bili donekle svjesni činjenice da određene opasnosti prijete uloženom novcu. Od velikih se poduzeća očekuje da objave materijalne informacije o glavnim rizicima, bez obzira jesu li oni posljedica njihovih odluka i aktivnosti ili se temelje na vanjskim čimbenicima (kao u slučaju djelovanja prirode). Pritom mogu objasniti postupke utvrđivanja i ocjenjivanja rizika, a to se ne odnosi samo na kratkoročne i srednjoročne, već i na dugoročne rizike,⁶⁴ koji su kod klimatskih promjena brojni jer će posljedice većinom nastupiti za nekoliko desetaka godina (npr. povećanje razine mora otapanjem ledenih površina). Konačno, ako poduzeće ne provodi ove navedene i opisane mjere povezane s jednim ili više od navedenih pitanja, Direktiva, sukladno načelu „izvještavaj ili objasni“, zahtijeva da poduzeće u nefinancijskom izvješću jasno i razumno objasni zašto se one ne provode.

Vrijedi spomenuti da Direktiva državama članicama ostavlja mogućnost da kroz implementaciju Direktive predvide i svojevrstu iznimku od izvještavanja. Tako se, vodeći načelom *safe harbour*, poduzećima može dopustiti da u iznimnim slučajevima „izostave informacije o predstojećim događajima ili pitanjima tijekom pregovora kad bi, (...), objavljivanje takvih informacija moglo nanijeti ozbiljnu štetu poslovnom položaju poduzeća, pod uvjetom da takvo izostavljanje ne sprečava fer i objektivno razumijevanje razvoja, poslovnih rezultata i položaja poduzeća te učinka njegovih aktivnosti.“⁶⁵ Time se jednim dijelom otvara prostor manipuliranju od strane poduzeća jer za određene vrste informacije mogu konstantno tvrditi da štete njihovom poslovnom položaju i zbog toga ih ne uvrštavati u izvještaje. Dok se ovdje s jedne strane ostavlja određena sloboda državama članicama da odluče hoće li dopustiti iznimku, s druge strane Direktiva zahtijeva od država članica da osiguraju da ovlašteni revizor ili revizorsko društvo provjeri je li dostavljeno nefinancijsko izvješće. Dakako, države mogu uspostaviti i jači i efikasniji sustav nadzora.

⁶³ Vidi više: Recommendations of Task Force, op. cit. (bilj. 60), str. 10.

⁶⁴ Odbor za financijsku stabilnost, koji je izradio „Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures“, procjenjuje da će rizici povezani s klimatskim promjenama utjecati u najvećem dijelu na donošenje regulacije kojom se nastoje smanjiti emisije stakleničkih plinova, na proizvodnju i potrošnju energije te korištenje i kvalitetu voda. Vidi više: Ibid., str. 16.

⁶⁵ Direktiva 2014/95/EU, op. cit. (bilj. 51), čl. 1.

3.2. Implementacija Direktive u hrvatski pravni sustav kroz Zakon o računovodstvu

Zakon o računovodstvu (dalje u tekstu: Zakon) iz 2015. godine izmijenjen je 2016. godine radi prenošenja odredaba iz Direktive u hrvatsko zakonodavstvo. Slijedom toga, nefinancijsko je izvješće normirano u članku 21.a. Zakona te se u cijelosti podudara sa sadržajem čl. 1. Direktive Europskog parlamenta i Vijeća EU.

Veliki su poduzetnici, prema čl. 5. st. 1. Zakona, poduzetnici koji na zadnji dan poslovne godine koja prethodi poslovnoj godini za koju se sastavlja financijski izvještaji ispunjavaju dva od sljedeća tri uvjeta: 1) da im ukupna aktiva iznosi više od 150 milijuna kuna, 2) da imaju prihod veći od 300 milijuna kuna i 3) da im je prosječan broj radnika tijekom poslovne godine veći od 250. Dakle, nefinancijska izvješća neće trebati podnositi svi veliki poduzetnici u smislu odredbe Zakona već samo oni koji, sukladno čl. 21.a st. 1., na datum bilance prelaze kriterij prosječnog broja od 500 radnika,⁶⁶ te koji su subjekti od javnog interesa. Takvi su subjekti taksativno navedeni u čl. 5. st. 5. toč. 2. (npr. banke, leasing-društva, investicijska društva, dobrovoljni i obvezni mirovinski fondovi itd.). Dosađajna su istraživanja pokazala da je vrlo malen udio subjekata na koje se sada odnosi ova zakonska odredba izrađivao nefinancijske izvještaje kada se ono temeljilo na njihovoj dobroj volji.⁶⁷ Štoviše, ti su izvještaji, u kontekstu okolišnih pitanja,⁶⁸ često bili usmjereni na prošlost, ne uzimajući u obzir buduće rizike i okolnosti koji bi mogli utjecati na poslovanje tvrtke⁶⁹ te su nerijetko sadržavali opise koji nisu bili poduprti nikakvim statističkim podacima kojima bi vjerodostojnost opisa i podataka mogla biti provjerena. Posljedica je takvog načina izvještavanja bila da je „dioničar (za koga su, u prvom redu, nefinancijska izvješća i napravljena) bio začuđen je li prezentirana informacija istinita i pouzdana.“⁷⁰ Vjeruje se da će se novonastalom zakonskom obavezom promijeniti *modus operandi* i da će relevantni subjekti izrađivati kvalitetne izvještaje, u čemu bi im od velike pomoći trebale biti iznad izložene Smjernice.

3.2.1. Problem provjere nefinancijskih izvještaja

Završnu fazu u postupku koji se tiče nefinancijskih izvješća obavljaju samostalni revizori ili revizorska društva te Ministarstvo financija. Oni su nadležni za nadzor računovodstvenih poslova, a time i za provjeru poduzetnikove dužnosti izrade nefinancijskih izvještaja. Tako članak 21.a stavak 11. Zakona, sukladno Direktivi, propisuje da je samostalni revizor ili revizorsko društvo dužno u okviru zakonske revizije provjeriti je li nefinancijsko izvješće izrađeno i uključeno u izvješće posloводства ili je sadržano u zasebnom izvješću.⁷¹ Nadalje, u stavku 12. istog članka poduzetniku se ostavlja mogućnost da ugovori s neovisnom stručnom osobom za relevantna područja provjeru nefinancijskog izvješća. Također, u članku 39. u djelokrug Ministarstva financija (dalje u tekstu: Ministarstvo) stavljen je nadzor poduzetnika u dijelu koji se odnosi na izradu i objavu nefinancijskog izvješća, a

⁶⁶ Prema Registru poslovnih subjekata, trenutno 169 aktivnih tvrtki zapošljava više od 500 radnika. Vidi više: Registar poslovnih subjekata, <http://www1.biznet.hr/HgkWeb/do/fullSearchPost> (05.04.2018.)

⁶⁷ Za poslovnu godinu 2014. od 179 poduzeća koja su zapošljavala 500 ili više radnika samo ih je 19 izrađivalo izvještaje o održivom razvoju (u koje su, između ostalog, uključeni podaci o okolišnim pitanjima). Vidi više: Peršić, Milena; Halmi, Lahorka, *Disclosing non-financial information in companies' reports in Croatia*, *Copernican Journal of Finance & Accounting*, Vol. 5, Issue 2, 2016., str. 186-187.

⁶⁸ Najčešće se izvještavalo o emisijama, a najmanje o učincima proizvoda i usluga na okoliš. Vidi: *Ibid.*, str. 197.

⁶⁹ *Ibid.*, str. 194.

⁷⁰ *Ibid.*, str. 198.

⁷¹ Revizor ili pomoćnik revizor ako daje netočno izvješće o reviziji ili prešuti u njemu važne okolnosti može odgovarati za kazneno djelo povrede dužnosti da se daje izvješće iz čl. 628. Zakona o trgovačkim društvima.

sam nadzor provode inspektori i drugi državni službenici Ministarstva koji su ovlašteni za provedbu nadzora, kojega pokreću po službenoj dužnosti.

Ono što je vidljivo u oba slučaja jest da i revizori i Ministarstvo financija jedino provjeravaju je li izvješće izrađeno i dostavljeno, no ne ulazi se u sam sadržaj izvješća te ono nije podložno nadzoru prema navedenim zakonskim odredbama.⁷² Doduše, i sama Direktiva u čl. 1. tako propisuje te ništa ne govori o eventualnoj provjeri kvalitete izvještaja, no prema pravu EU direktive ne sprječavaju države da predvide dodatne mehanizme kojima bi poboljšali regulatorni cilj, u ovom slučaju veću transparentnost i snažniju korporativnu socijalnu odgovornost. Propisivanjem obveze Ministarstva da provjerava sadržaj nefinancijskog izvješća dobio bi se uvid u usklađenost poslovanja kompanije s regulativom o zaštiti okoliša te prilaže li trgovačko društvo svojim ulagačima i dioničarima valjane i bitne informacije o rizicima poslovanja. Razvidno je da bi takav dodatan posao Ministarstva zahtijevao znatna sredstva ako bi se krenuo istraživati sadržaj nefinancijskih izvještaja svih subjekata na koje se relevantne pravne norme odnose, no nije nužno da se cilj kvalitetnog i potpunog izvještavanja postigne tim putem. Kao dobar primjer može poslužiti Danska koja je propisala da će se svake godine nasumično odabrati 10 – 20% relevantnih tvrtki koje će biti podložne potpunoj provjeri, dakle provjeravat će se i je li ispunjena obveza izrade i kakav je sadržaj izvješća.⁷³ Time se postižu i preventivni učinci jer se posredno prisiljava ostale velike poduzetnike da u svoja izvješća unesu sve relevantne podatke koji se tiču njihova poslovanja jer ne mogu biti sigurni da naredne godine ponovno neće biti odabrani.

Prostora za napredak ima i u prekršajnim odredbama Zakona. Zakon kao posljedicu neuključivanja nefinancijskog izvješća u izvješće posloводства ili neizrađivanjem zasebnog izvješća, predviđa novčanu kaznu u iznosu od 10 do 100 tisuća kuna. Sukladno čl. 31. Zakona, za prekršaj će biti odgovorni članovi uprave poduzetnika i njegova nadzornog odbora, ako postoji, odnosno izvršni direktori i upravni odbor. Osim što se, dakle, kao prekršaj ne kažnjava npr. izostavljanje relevantnih informacija te manjkavost izvješća,⁷⁴ važnost barem same izrade izvještaja mogla se naglasiti, primjerice, kažnjavanjem za kašnjenje s izradom i objavom izvješća, kao što je propisano u državama poput Grčke ili Italije.⁷⁵

Ulaženjem Ministarstva u srž nefinancijskih izvješća mogao bi se dobiti uvid i u eventualna kaznena djela velikih poduzetnika počinjena na štetu njihovih ulagača zbog davanja lažnih informacija, kao u primjeru *ExxonMobila*, na temelju čega bi, sukladno čl. 41.b Zakona, inspektor i drugi državni službenik Ministarstva ovlašten za provedbu nadzora mogao pokrenuti kazneni postupak. Nepostojanjem takve dužnosti Ministarstva te faktičnom nemogućnošću državnog odvjetništva da provjerava izvješća svih kompanija (zbog obujma posla i tankih novčanih i kadrovskih resursa), nadzor nad transparentnim poslovanjem trgovačkih društava te iniciranje kaznenih postupaka⁷⁶ u slučaju prijevare u pretežitom je dijelu u rukama investitora kojima su nefinancijski izvještaji namijenjeni.

⁷² Osmam država EU (ako u obzir uzmemo i Ujedinjeno Kraljevstvo) propisalo je na neki način i provjeru sadržaja izvješća. Vidi više: Member State Implementation of Directive 2014/95/EU A comprehensive overview of how Member States are implementing the EU Directive on Non-financial and Diversity Information, https://www.globalreporting.org/resource/library/NFRpublication%20online_version.pdf (05.04.2018.) str. 16-30.

⁷³ Ibid., str. 19.

⁷⁴ Kao što je slučaj u Italiji. Vidi: Ibid., str. 23.

⁷⁵ Vidi više: Ibid., str. 21., 23. Norveška, iako nije članica EU, u svome je zakonodavstvu propisala detaljne odredbe o kašnjenju s izvještavanjem. Vidi više: Ibid., str. 31.

⁷⁶ Članak 204. st. 1. Zakona o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17): „Svatko je dužan prijaviti kazneno djelo za koje se postupak pokreće po službenoj dužnosti, koje mu je dojavljeno ili za koje je saznao.“

4. KAZNENO PRAVO KAO *ULTIMA RATIO* ZA POSTIZANJE USKLAĐENOSTI POSLOVANJA PRAVNE OSOBE S PROPISIMA O ZAŠTITI OKOLIŠA

Kod trgovačkih društava konstantno postoji napet odnos između želje za stjecanjem što je moguće većeg profita s jedne strane te obveze za prilagođavanjem poslovnih aktivnosti u skladu s propisima kojima se, u slučaju zaštite okoliša, štiti neki 'viši cilj' (zdravlje ljudi i očuvanje okoliša za buduće generacije) s druge strane. Kao što je navedeno u uvodu, pravne osobe takvu regulativu najčešće gledaju kao još jedan dodatan trošak njihovom poslovanju. Kako bi se prisililo kompanije da svoje poslovanje ipak usklade s propisima, pa makar to dovelo do manjih prihoda, moguće je primijeniti različite regulativne mehanizme. Pritom se možemo poslužiti teorijom odgovarajuće regulacije (*responsive regulation*) koju su razvili *Braithwaite* i *Ayres*.⁷⁷

Kao polaznu točku za postizanje socijalno odgovornog ponašanja, *Braithwaite* i *Ayres* uzimaju podizanje svijesti o zaštiti određenog pravnog dobra, tj. okoliša unutar same pravne osobe. Na primjeru *ExxonMobila*, koji je u internim dokumentima naglašavao da uprava i zaposlenici trebaju poticati sumnju o stvarnosti i ozbiljnosti globalnog zatopljenja i promjena klime, može se vidjeti kako kultura ponašanja prema okolišu ne bi trebala izgledati. Sama kultura unutar pravne osobe jest važna jer ona čini temelj budućeg ekološki odgovornog ponašanja društva. Sljedeći korak koji su teoretičari izložili jest postojanje samo-regulacije te nametanje regulacije izvana od strane države.⁷⁸ Ta regulacija može, kao što je to između ostalog prikazano u ovom radu, sadržavati obvezu izvješćavanja o učinku na okoliš i o utjecaju okoliša na poslovanje jer se i na taj način potiče pravne osobe da uzmu u obzir negativne posljedice svog djelovanja te da ih nastoje smanjiti. Tako je kroz Zakon o računovodstvu u Hrvatskoj dodatno osnažena korporativna socijalna odgovornost i učinjen pomak prema postizanju veće usklađenosti s propisima. Kao što je ranije prikazano, u slučaju nepridržavanja normativne obveze koju Zakon predviđa, moguće su različite sankcije, među kojima i prekršajne (vidi *supra* 3.2.1.), a samim time što pravna osoba ne izvješćava javnost o vlastitom učinku na okoliš, stvara se sumnja da veliko poduzeće ne postupa u skladu s propisima o zaštiti okoliša. Pritom je moguće da dođe i do počinjenja kaznenih djela protiv okoliša. Upravo su kaznene sankcije, sukladno čl. 1. Kaznenog zakona (u daljnjem tekstu: KZ)⁷⁹ i načelu supsidijarnosti, krajnja mjera za postizanje usklađenosti s propisima. No, radi zaštite okoliša ne moramo se poslužiti samo kaznenim djelima protiv okoliša. Naime, kao što ističe *Pleić* upućujući pritom na navode *Pereire*, ekološki je kriminal vrlo često povezan s gospodarskim kriminalitetom. Kaznena djela protiv okoliša danas predstavljaju jedno od najprofitabilnijih i najbrže rastućih područja međunarodne kriminalne aktivnosti. Kao jedan od pokretača ekološkog kriminala ističe se, između ostalog, upravo ta ekonomska korist koja uključuje mogućnosti visokog profita.⁸⁰ Izbjegava-

⁷⁷ Vidi više: Maršavelski, Aleksandar, *Odgovornost pravnih osoba za kaznena djela protiv okoliša: teorijsko utemeljenje u odgovarajućoj regulaciji*, u: Barbić, Jakša (ur.), *Kaznenopravna zaštita okoliša (Modernizacija prava, Knjiga 37)*, Zagreb, 2017., str. 45-60.

⁷⁸ Upravo je fokus na državi kao jedinjoj koja provodi regulaciju i nadzire usklađenost ono što se zamjeri ovoj teoriji. Stoga su kao odgovor na tu teoriju razvijene i druge teorije poput pametne regulacije (*smart regulation*) kod koje se naglašava i uloga trećih osoba, npr. nevladinih organizacija, lokalnih zajednica, a tu možemo ubrojiti i privatne osobe poput investitora koji kroz tužbe, kao u primjeru *Ramirez v. Exxon*, mogu utjecati na usklađenost s regulativom o zaštiti okoliša. Vidi više u: Ligeti, Katalin; Marletta, Angelo, *Smart enforcement strategies to counter environmental crime in the EU*, u *Protection of the Environment through Criminal Law (AIDP World Conference Bucharest, Romania, 18th-20th May 2016)*, de la Cuesta, J.L.; Quackelbeen, L.; Persak, N.; Vermeulen, G. (ur.), Antwerpen, 2016., str. 133-149.

⁷⁹ Kazneni zakon (pročišćeni tekst zakona, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17)

⁸⁰ Pleić, Marija, *Kazneni progon i istraživanje kaznenih djela protiv okoliša*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 53, br. 2, 2016., str. 602. citirajući *Pereira R. M.*, *Environmental Criminal Liability and Enforcement in European and International Law*, Brill Nijhoff, 2015., str. 3.

njem usklađivanja poslovanja s propisima o zaštiti okoliša, smanjuju se troškovi poduzeća, no vrlo vjerojatno zbog te neusklađenosti dolazi do ugrožavanja i povrede okoliša. Kako bi održali poslovanje, poduzeća u svojim nefinancijskim izvješćima zbog toga često ne prikazuju točne i objektivne podatke o učinku na okoliš. Na primjeru *ExxonMobila* vidljivo je da to može rezultirati prijevaram u gospodarskom poslovanju na štetu potencijalnih ulagača i dioničara. Stoga se pomoću gospodarskog kaznenog prava i kažnjavanja takvih prijevernih praksi kompanija može utjecati na poduzeća da iznose sve relevantne podatke koji se odnose na okolišna pitanja i koji mogu pomoći investitorima da donesu informiranu odluku o ulaganju. Štoviše, gospodarskim se kaznenim djelima tako posredno štiti i okoliš jer će poduzeća zbog dužnosti objave svih takvih podataka prije uskladiti svoje poslovanje s regulativom o zaštiti okoliša i iznijeti pozitivne podatke, nego izvještavati o negativnim djelovanju vlastitih poslovnih aktivnosti na okoliš.⁸¹

4.1. Gospodarska kaznena djela iz kaznenog zakona i zakona o trgovačkim društvima primjenjiva u postupcima sličnim *exxonmobilovom*

U drugom poglavlju prikazano je kako u SAD-u neobjavljivanje odnosno lažno prikazivanje informacija u javnosti ili nefinancijskim izvješćima, a koje su kompaniji interno poznate može dovesti do počinjenja kaznenog djela na štetu ulagača i dioničara te vođenja kaznenog postupka protiv trgovačkog društva. Nakon implementacije Direktive, i u hrvatskom se pravnom sustavu omogućuje efikasnije otkrivanje takvih kaznenih djela jer bi poslovni model, *risk management* te, općenito, poslovanje velikih poduzetnika trebali kroz nefinancijska izvješća biti precizno i vjerodostojno opisani javnosti. Tako bi se usporbom stvarnog načina poslovanja i podataka iz izvješća trebale lakše otkriti prijevare na štetu adresata izvještaja u slučaju njihova dispariteta. U takvim slučajevima u obzir dolaze određena gospodarska kaznena djela⁸² iz KZ-a i Zakona o trgovačkim društvima (dalje u tekstu: ZTD).⁸³

Prvo kazneno djelo o kojem bi se moglo raditi u takvoj situaciji jest kazneno djelo zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju iz čl. 246. KZ-a.⁸⁴ Ovo je kazneno djelo *delictum proprium*, tj. mogu ga počiniti samo u gospodarskom poslovanju odgovorne osobe koje imaju dužnost zaštite tuđih imovinskih interesa koji proizlaze iz gospodarske djelatnosti, a dužnost zaštite temelji se na zakonu, odluci upravne ili sudske vlasti, pravnom poslu ili odnosu povjerenja.⁸⁵ U slučaju predmeta nalik *ExxonMobilovom*, dovoljno bi bilo dokazati da je okrivljenik (u gospodarskom poslovanju odgovorna osoba), pribavio sebi ili drugome imovinsku korist te da je npr. ulagaču nastala šteta pri čemu nije odlučno je li ona prouzročena prisvajanjem imovinske koristi ili na neki drugi način („time ili na drugi način“). Pritom će za počinjenje ovog djela biti dovoljna neizravna namjera.

⁸¹ Vidi: fusnota br. 4

⁸² „Gospodarska kaznena djela mogu se definirati kao kaznena djela nastala unutar ili u vezi s poslovanjem trgovačkih društava i drugih gospodarskih subjekata.“ Novoselec, Petar, *Gospodarska kaznena djela*, u Posebni dio kaznenog prava, Zagreb, 2007, str. 313.

⁸³ Zakon o trgovačkim društvima (pročišćeni tekst zakona, NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15)

⁸⁴ „Tko u gospodarskom poslovanju povrijedi dužnost zaštite tuđih imovinskih interesa koja se temelji na zakonu, odluci upravne ili sudbene vlasti, pravnom poslu ili odnosu povjerenja i na taj način pribavi sebi ili drugoj osobi protupravnu imovinsku korist te time ili na drugi način onome o čijim se imovinskim interesima dužan brinuti prouzroči štetu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“ (KZ (bilj. 79), čl. 246.)

⁸⁵ Vidi više: Roksandić Vidlička, Sunčana; Bilić, Antun, *Zlouporaba povjerenja u gospodarskom poslovanju s posebnim osvrtom na kaznenu odgovornost članova uprave*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 24, br. 2, 2017., str. 623–634.

Ako bi se pojavio predmet u kojem bi se radilo o obmanjivanju potencijalnih ulagača neobjavlivanjem ili lažnim prikazivanjem materijalnih informacija, kazneno djelo koje bi moglo doći u obzir je i ono iz čl. 624. ZTD-a. Cilj kaznenog djela davanja netočnih podataka⁸⁶ jest „kaznenopravna zaštita dužnosti davanja istinitih podataka i priopćavanja okolnosti važnih za trgovačko društvo.“⁸⁷ Ovim kaznenim djelom inkriminira se ne samo davanje netočnih podataka već i prešućivanje važnih okolnosti, dakle, ono se može počiniti i nečinjenjem. Prema st. 1. čl. 624. odgovarat će osnivač, član uprave, zamjenik člana uprave, član nadzornog odbora ili likvidator, pri čemu je potrebno dokazati namjeru. Počinitelj stoga mora znati da je podatak koji daje netočan ili da je prešućena važna okolnost. Ono što je kod ovog djela važno naglasiti jest da se radi o djelu apstraktnog ugrožavanja kod kojeg se ne zahtijeva nastupanje posljedice tj. štete (kao i kod prekršajnih odredbi *Martin Acta*) pa se može ustvrditi da se ono nalazi „u predvorju kaznenog djela prijevare.“⁸⁸ U slučaju da ulagačima nastane šteta, kao npr. u predmetu *Ramirez v. Exxon*, u hrvatskom se kaznenom pravu više ne bi radilo o kaznenom djelu davanja netočnih podataka već o prijevare u gospodarskom poslovanju.⁸⁹

Posljednje kazneno djelo koje bi moglo doći u obzir jest kazneno djelo zlouporabe tržišta kapitala (čl. 260. KZ-a) koje čini onaj tko suprotno propisima o tržištu kapitala, između ostalog, „širi informacije putem medija, internetom ili bilo kojim drugim načinom ili sredstvom koji daje ili bi mogao davati lažne ili obmanjujuće poruke glede financijskih instrumenata, uključujući širenje glasina i lažnih ili obmanjujućih vijesti, pri čemu je osoba koja je proširila informaciju znala ili bila dužna znati da je informacija lažna ili obmanjujuća.“⁹⁰ Ovo bi blanketno kazneno djelo posebno bilo primjenjivo u slučaju kada bi se radilo o praksi sličnoj onoj *ExxonMobila* kada je širio glasine i obmanjujuće vijesti u plaćenim oglasima u *the New York Timesu*.

Zajedničko četirima iznad opisanim kaznenim djelima jest da za nijedno nije propisana kazna zatvora u trajanju duljem od pet godina. Kako bi u takvim hipotetskim slučajevima, ako se utvrdi krivnja odgovorne osobe, za kazneno djelo odgovarala pravna osoba,⁹¹ vrijedi preračunati navedenu kaznu u novčanu jer prema Zakonu o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (dalje u tekstu: ZOPOKD) pravna osoba može biti kažnjena novčano ili ukidanjem pravne osobe.⁹² Sukladno čl. 10. st. 2. ZOPOKD-a, pravna bi osoba mogla biti kažnjena novčanom kaznom u iznosu od 15 tisuća do 10 milijuna kuna. Također, s obzirom na propisanu kaznu, u obzir može doći i institut uvjetnog odustanka/odgode kaznenog progona prema načelu svrhovitosti (čl. 206.d Zakona o kaznenom postupku), pri čemu bi državni odvjetnik trebao pribaviti suglasnost oštećenih (npr. ulagača i dioničara), dok bi se kao obveza pravnoj osobi mogla, primjerice, nametnuti naknada štete oštećenicima prouzročena kaznenim djelom. No, upitno je koliko bi državno odvjetništvo bilo spremno, pa makar i uvjetno, odustati od kaznenog progona ako bi se radilo o prijevare u gospodarskom poslovanju u nekom većem obujmu. Stoga bi u slučaju eventualnog evidentnog

⁸⁶ ZTD (bilj. 83), čl. 624.

⁸⁷ Kaleb, Zorislav, *Gospodarska kaznena djela iz područja trgovačkih društava i vrijednosnih papira*, Zagreb, 2006., str. 112.

⁸⁸ Novoselec, Petar, *Aktualni problemi hrvatskog gospodarskog kaznenog prava*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 14, br. 2, 2007., str. 429.

⁸⁹ „Tko u gospodarskom poslovanju s ciljem da pravnoj osobi koju zastupa ili drugoj pravnoj osobi pribavi protupravnu imovinsku korist dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“ KZ (bilj. 79), čl. 247.

⁹⁰ Ibid., čl. 260. st. 1. t. 3.

⁹¹ Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (pročišćeni tekst zakona, NN 151/03, 110/07, 45/11, 143/12), čl. 5.

⁹² Ibid., čl. 8.

obmanjivanja investitora i nastanka velike štete moglo doći do nagodbe koja bi za pravnu osobu, kao što smo vidjeli na primjerima u SAD-u, mogla biti prihvatljiva jer izostanak vođenja dugotrajnog sudskog postupka ne bi u tolikoj mjeri smanjio njenu reputaciju i posljedično vrijednost društva. Konačno, investitori mogu kao oštećenici u kaznenom postupku postaviti imovinskopравни zahtjev kako bi im se naknadila šteta, no s takvim bi zahtjevom, sukladno praksi sudova zbog odugovlačenja postupka, oštećenici najvjerojatnije bili upućeni da ga mogu ostvariti u građanskoj parnici, kao i u predmetu *Ramirez v. Exxon*.

5. ZAKLJUČAK

„Nisu samo klimatske promjene te koje ugrožavaju naše održanje i dobrobit, već to čine i svakodnevna eksploatacija resursa našeg planeta te naš nagon za onim što percipiramo kao ‘razvoj’.“⁹³ Koristeći kao izliku važnost gospodarskog napretka i neprestanog razvoja društva, gospodarski subjekti nerijetko zanemaruju vlastiti učinak na okoliš i, posljedično, na zdravlje ljudi. Propisivanjem obveze izrade nefinancijskih izvještaja te objave svih informacija koje se tiču okolišnih pitanja ova bi se praksa trebala promijeniti jer se prisiljava velika poduzeća da uzmu taj aspekt djelovanja u obzir te da usklade svoje poslovanje s propisima o zaštiti okoliša. Kao što se moglo vidjeti na primjeru *ExxonMobila*, neobjavljivanje odnosno lažno prikazivanje za investitore i dioničare cjenovno osjetljivih informacija, može rezultirati i vođenjem kaznenog postupka zbog prijevare u gospodarskom poslovanju. Dakle, u takvim slučajevima kada postoji *non-compliance* te zapravo ugrožavanje i povređivanje okoliša, a informacije nisu prezentirane ulagačima, primjenom gospodarskih kaznenih djela može se ujedno štititi okoliš. Takav pristup valjalo bi usvojiti i u Hrvatskoj. Pritom se ne smije zanemariti ni uloga samih investitora koji podnošenjem ili kaznene prijave ili građanskopravne tužbe kojom traže naknadu štetu posredno mogu utjecati na socijalno odgovorno ponašanje kompanija, vidljivo u predmetu *Ramirez v. Exxon*. U Hrvatskoj, kada se sve uzme u obzir, postoje određene manjkavosti u nadzoru nad nefinancijskim izvještajima koje bi bilo poželjno ispraviti. Hoće li one doći do izražaja te hoće li se nastaviti općenito i sadržajno nekvalitetno izvještavanje bez uzimanja u obzir budućih rizika koji prijete poslovanju, ostaje za vidjeti jer se prva nefinancijska izvješća očekuju tijekom 2018. godine.

⁹³ Hulme, Karen, *International environmental law and human rights*, u: Sheeran Scott i Rodley Nigel (ur.), *Routledge Handbook of International Human Rights Law*, New York, 2013, str. 286.

Liability of Economic Subjects for Non-Disclosure of Climate Change Impacts and of Endangering and Damaging the Environment

Summary

In today's age of climate change the responsibility of corporations for their effects on the environment is becoming more and more prominent. Corporations need to take into account their own behavior and bring it in line with the regulations on protection of the environment, as well as issue reports on both their effects on the environment and the effects of the environment on their business. Based on those reports, among other things, an investor can decide whether to undertake an investment into the company. By non-disclosing information or by issuing false claims about the data which is internally known to the company but withheld from (potential) investors, companies can be held liable for securities fraud. This paper therefore focuses on the ways the environment can be protected through economic criminal offences. The thesis is presented, *inter alia*, on the example of *ExxonMobil* against which proceedings are under way for non-disclosure of information on how climate change is affecting their business, which can be linked to overvaluation of the company. The paper also presents the modality through which investors in the USA can claim damages resulting from *ExxonMobil's* behaviour. Second part of the paper analyses the duty of producing such non-financial reports within the European Union in the light of the new Directive which requires first reports to be made for fiscal year 2017, while giving large corporations some practical guidelines for drafting them. Following upon that, the paper presents the transposition of the directive into the Croatian legal system through the Accounting act and certain proposals *de lege ferenda* are given. Finally, the paper presents how Croatian substantive and procedural criminal law could be applied in a case similar to *ExxonMobil's*.

Key words: non-financial reporting, Directive 2014/95/EU, ExxonMobil, climate change, economic criminal law